

**PROFESSOR ABUZƏR XƏLƏFOVUN NƏŞR ETDİRDİYİ
DƏRSLİKLƏRİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ****Leyla ABASOVA*****Bakı Dövlət Universiteti Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi
kafedrasının müəllimi***

Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq, bibliografiyaşünaslıq ixtisasları üzrə kadrların hazırlanmasında böyük əhəmiyyət kəsb edən tədris ədəbiyyatının nəşrinə və inkişafına Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində xüsusi diqqət yetirilir. Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri prof. A.Xələfovun bu sahədəki xidməti xüsusilə diqqətəlayiqdir. O, 1980-1990-cı illərdə kitabxanaşünaslıq üzrə kitabxana işinin tarixinə dair bir sıra əhəmiyyətli proqramlar hazırlamış və çap etdirmişdir. Bu proqramlar əsasında o, bir sıra fundamental dərsləklər yazmış və çapdan buraxdırmışdır. “Kitabxanaşünaslığın nəzəri əsasları” və “Kitabxana haqqında təlim” adlı 2 hissədən ibarət “Kitabxanaşünaslığa giriş” dərsləri A.Xələfovun kitabxanaşünaslığa dair ilk dərsləyidir. Yeni tədqiqat əsəri olan bu dərslək əvvəllər A.Xələfovun, həmçinin xarici ölkələrin, o cümlədən Rusiyanın və ABŞ-ın görkəmli mədəniyyət və kitabxana işi nəzəriyyəçilərinin kitabxanaşünaslığın və kitabxana işinin nəzəri əsasları haqqında irəli sürdükləri nəticələri və müddəaları ümumiləşdirir.

Dünya kitabxanaşünaslığının nailiyyətlərinə əsaslanan dolğun materiallar – hissələrin, fəsillərin və paraqrafların dəqiq bölgüsü ilə, elmi müddəaların ifadəsinin məntiqliyi və yığcamlığı ilə seçilir. Kitabxanaşünaslığı kitabxana-informasiya proseslərinin və sosial kommunikasiyaların qanunauyğunluqları haqqında elm kimi şərh edən müəllif onun inkişafının tarixi və nəzəri cəhətlərini hərtərəfli açıqlayır.

A.Xələfov kitabxanaşünaslığın nəzəri əsaslarını cəmiyyətdə kitabxanaçılıq fəaliyyəti ilə məntiqi şəkildə birləşdirməyə nail olmuşdur. Nəzəriyyənin təcrübədən ayrı düşməsinə aradan qaldırmaq məqsədi ilə dərsləkdə “Kitabxana haqqında təlim” bölməsi də verilmişdir ki, burada sənəd, oxucu kitabxanaçı və maddi-texniki baza kimi mühüm kitabxana ünsürlərinin quruluş xüsusiyyətlərinin sistemli təhlili nəzəri müddəalar baxımından özünün əksini tapmışdır.

Dərsləkdə müasir cəmiyyətdə kitabxanaların sosial funksiyalarına həsr olunmuş xüsusi fəsil də diqqəti cəlb edir. A.Xələfov bu fəsildə uzun illər sovet kitabxanaşünaslığında üstünlük qazanmış ideoloji, mədəni-maarif və informasiya müəssisələri olan kitabxanaların sosial funksiyaları haqqında konsepsiyayı əhəmiyyətli dərəcədə işləyib tamamlamış və zənginləşdirmişdir. Müəllif kitabxanaların sosial funksiyalarının keyfiyyətə yeni sistemini əsaslandırır. Buraya, elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə funksiyaları daxildir.

İctimai inkişafın qanunauyğunluqlarını nəzərə almaqla kitabxanaların sosial funksiyalarının bu xüsusiyyətlərini yaradıcı şəkildə işləyən A.Xələfov kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinə mühüm töhfə vermişdir.

Dərsləkdəki müasir cəmiyyətdə kitabxana sistemlərinin tipoloji bölgülərinə həsr olunmuş fəsil üzərində də ayrıca dayanmağa dəyər. Burada, müəllif tipik və özünəməxsus əlamətlərin aşkara çıxarılması əsasında kitabxanaların təsnifləşdirilməsini verir və bu zaman onların tipoloji əhəmiyyətindən aslı olaraq vəzifələrini, funksiyalarını, əlaqələrini oxuculara xidmətin təşkili səviyyələrini uzlaşdırır.

Kitabın kitabxanaçılıq peşəsinin problemlərini işıqlandıran son fəslə də maraqla oxunur. Bu fəsildə kitabxana işçisinin modeli yaradılmış, bugünkü kitabxanaçılığa aid olan biliklər kompleksi və təlabatlar sistemi müəyyənləşdirilmişdir. Bütün bunlar elmi-texniki tərəqqi, sosial-iqtisadi inkişaf və cəmiyyətin informasiyalaşdırılması şəraitində kitabxanaların fəaliyyətinin səmərələşdirilməsi zəruriliyi ilə şərtləndirilir.

Abuzər Xələfovun kitabxanaşünaslıq, kitabxana işinin tarixi və nəzəriyyəsi sahəsində çoxcəhətli elmi-tədqiqatçılıq fəaliyyətini yığcam şəkildə bu cür ümumiləşdirmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, indiyə qədər onun qələmindən kitabxanaşünaslığın ən müxəlif problemlərinə dair 130-dan artıq elmi əsər, o cümlədən, monoqrafiya, kitab, dərslək, dərslək vəsaiti və məqalələr çıxmışdır. Onun bu əsərləri XX əsrin II yarısında kitabxana işçiləri nəsillərini tərbiyə edib yetişdirmişdir.

Professor Abuzər Xələfovun elmi əsərlərindən belə bir fikir qızıl xətlə keçir: “Hər hansı bir ölkənin, hər hansı bir xalqın tarixi inkişafında mühüm rol kitabxanalara məxsusdur. Kitabxana bütün dövrlərdə tərəqqiyə can atır, öz mahiyyətinə görə cəmiyyətin inkişafında əsas amil və mənbə kimi çıxış edir. Yalnız intellektuallığı və vətənpərvərliyi çatışmayan adamlar kitabxana işinin əhəmiyyətini qiymətləndirməyə bilərlər”. Bu baxımdan onun 2001-2004-cü illərdə nəşr etdirdiyi 2 cildlik “Kitabxanaşünaslığa giriş” dərsliyi Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq fikrinin inkişafında yeni mərhələ sayıla bilər.

Azərbaycanın müstəqilliyi şəraitində kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinə ümumbəşəri və milli dəyərlərə, eləcə də dünya kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinin müasir mütərəqqi ideyalarına əsaslanan bu əsər respublikamızda kitabxanaçılıq-informasiya ixtisası üzrə ilk dərsləkdir. Dərsliyin I cildində “Kitabxanaşünaslığa giriş” fənninin predmeti, bunun tərkib hissələri, cəmiyyətdə kitabxanaçılıq fəaliyyətinin ictimai mahiyyəti, sosial funksiyalarının ümumənəzəri problemləri sistemləşdirilmiş və ümumiləşdirilmiş bir elmi fənn kimi əks etdirilmişdir.

Kitabxanaşünaslığın sistemli təhlili həm kitabxanaşünaslığın özünün tarixində, həm də onun başqa elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsində bir sıra münasibətləri aşkara çıxarmağa müəllifə imkan vermişdir. Bu cür yanaşma dərsləkdə

“Müasir kitabxanaşünaslığın mahiyyəti, obyektı və predmeti”, “Kitabxanaşünaslığın funksiyaları”, “Kitabxanaşünaslığın elmi metodikası», “Kitabxanaşünaslığın tədqiqatlarının təşkili” və başqa mövzular üzrə bölmələrə daha çox xasdır. Bu əsərdə kitabxanaşünaslığın başqa elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsinin və qarşılıqlı təsirinin sistemli xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılması müəllifin xüsusi xidməti kimi qiymətləndirilə bilər.

Kitabın kitabxanaşünaslıq peşəsinin problemlərini işıqlandıran son fəslidə maraqla oxunur. Bu fəsilə kitabxana işinin nümunəvi modeli yaradılmış, bu günkü kitabxanaçılığa aid olan biliklər kompleksi və tələbatlar sistemi müəyyənləşdirilmişdir. Müəllifin kitabxanaşünaslığa giriş monoqrafiyasının II cildi “Kitabxana işi haqqında təlim” adlandırılmışdır. Əsər 4 fəsildən ibarətdir. Bu fəsillər özündə kitabxana işinin ümumi xarakteristikası, kitabxana işinin formalaşdırılması və inkişaf qanunauyğunluqları, kitabxana işinin təşkilinin əsas prinsipləridir və kitabxana işinin idarə edilməsi sistemi kimi mühüm məsələləri əks etdirir. Kitabın III fəslində “Oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili” paragrafı da müasirlik baxımından diqqəti cəlb etməyə bilməz. Burada müəllif oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin müasir konsepsiyasını qısa və aydın üslubda şərh etmiş, kitabxanalarda oxuculara xidmət işində demoqrafik prinsiplərin tətbiqi məsələlərini sovet rejimi ilə müqayisəli şəkildə verə bilmişdir. Dərslinin maraqlı, müasir tərzdə işlənmiş sistemli təhsil metodları ilə zəngin olan fəsillərindən biri “Kitabxana işinin idarə edilməsi” adlandırılan IV fəslidir. Burada cəmiyyətdə kitabxana işinin idarə edilməsinin elmi əsaslarından və kitabxana işinin idarə edilməsi sistemindən bəhs edilir.

XXI əsrin əvvəllərində A.Xələfovun xalqımızın mədəniyyət tarixinə verdiyi qiymətli töhfələrindən biri də onun 2004-cü ildə çap etdirdiyi “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi” adlı dərslik olmuşdur. Həmin il bu dərsliyin ölkəmizdə kitabxana işi tarixinin ən qədim dövrlərdən XX əsrə qədərki dövrünü əhatə edən I hissəsi çap edilmişdir. Bu əsər xalqımızın mənəvi mədəniyyət tarixi sahəsindəki mövcud olan boşluğu aradan qaldırmaq baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əsərdə Azərbaycan tarixşünaslığında ilk dəfə olaraq qədim dövrlərdən XX əsrə qədər Azərbaycanda kitab və kitabxanalar tarixinin inkişaf mərhələlərini tarixi mənbələr əsasında araşdırmış, kitabxana mədəniyyəti ilə əlaqədar yazının meydana gəlməsi, kitabxanaların yaranması və onların xalqımızın mədəni-mənəvi inkişafındakı rolunu müəyyənləşdirə bilmişdir.

Bu əsaslı tədqiqatın ana xətti ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqı hələ tarixin erkən çağlarından başlayaraq təhsilə, elmə, kitab və kitabxanalara çox böyük qiymət vermiş milli sərvətimiz olan yazılı abidələrin toplanıb saxlanılmasında, əsrdən-əsrə, nəsildən-nəsilə çatdırılmasında kitabxanalarımız əvəzsiz rol oynamışlar.

Müəllifin yazdığı kimi “Vətən tarixini öyrənmək, öz soykökünə qayıtmaq, qan yaddaşını bərpa etmək hər bir insanın şərəfli vəzifəsidir, vətəndaşlıq borcudur. Tarix insanlara keçmişin ibrət dərslərini anlamaqda, Vətən qarşısındakı borcunu başa düşməkdə, Vətənə məhəbbəti, torpaq sevgisi borcunu başa düşməkdə, Vətənə məhəbbəti, torpaq sevgisi yaratmaqda, əsrlərdən bəri yaranıb formalaşan milli mənəvi sərvətlərə yiyələnməkdə güclü amildir”. Mübaliğəsiz təsdiqləmək olar ki, prof. A.Xələfovun xalqımızın kitab və kitabxana tarixinə həsr etdiyi bu əsəri həmin niyyətlərə xidmət edən qiymətli tədqiqatdır.

Bu cəhətdən BDU-nun Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri professor Abuzər Xələfovun yazdığı “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi” adlı dərsləri aktualıq kəsb edir. Dərslərdə XX əsrin birinci yarısında kitabxanaların yaranması, inkişafı və formalaşması məsələləri tədqiq edilmişdir. Beş fəsildən ibarət olan dərslərin I fəslə “XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işi” (1901-1920-ci illər) adlanır. Müəllif öncə XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda ictimai-siyasi və iqtisadi hərəkətin kitabxana işinə təsiri məsələlərini araşdırmışdır. Burada xalq maarifi, mətbuat və kitab nəşrinə xüsusi önəm verilmiş və onların hər birinə ayrıca bölmə ayrılmışdır.

Oxuculara təqdim olunan “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi” dərslərinin ikinci fəslə XX əsrin 20-ci illərində Azərbaycanda kitabxana işi məsələlərinə həsr edilmişdir.

Prof. A.Xələfovun geniş oxucu kütləsinə təqdim etdiyi “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi” dərslərinin III fəslə “XX əsrin 30-40 illərində Azərbaycanda kitabxana işi” adlanır. Müəllif bu fəslə üç paragrafa bölmüş və ilk öncə xalq təsərrüfatının yenidən qurulmasının başa çatdırılması illərində Azərbaycanda kitabxana işi haqqında məlumatları oxuculara çatdırır. Müəllif III fəslin 3-cü paragrafını 11 yarım bölməyə ayırmış və bu yarım bölmələrdə XX əsrin 30-40-cı illərində Bakı və onun rayonlarında kitabxana işi, Həmkarlar ittifaqı kitabxanaları, kənd kitabxanalarının inkişafı, uşaq və məktəb kitabxanaları, Elmi və xüsusi kitabxanaların inkişafı, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, SSRİ EA Azərbaycan filialının kitabxanası, Elmi-texniki kitabxanalar, ali məktəb kitabxanaları, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası və kitabxanaçılıq təhsili ilə bağlı məsələləri geniş şərh etmiş və deyilən məsələlərin hər biri haqqında oxuculara ətraflı məlumat vermişdir.

Kitabın IV fəslə “Böyük Vətən müharibəsi illərində Azərbaycanda kitabxana işi” adlanır. Bu fəsildə müharibə şəraiti ilə əlaqədar olaraq kitabxana işinin yenidən qurulması məsələləri əhatə edilmişdir.

“Azərbaycan kitabxana işinin tarixi” dərslərinin V fəslə Xalq təsərrüfatının bərpa və inkişafı dövründə Azərbaycanda kitabxana işi məsələlərinə həsr edilib. Müəllif bu fəslə 3 paragrafa ayırmışdır. Birinci paragrafda kitabxana şəbəkələrinin bərpası və inkişaf etdirilməsi məsələləri əhatə edilib. Müəllif burada 1946-1950-ci illərdə Azərbaycanda kitabxana quruculuğu sahəsində

görülən işləri təhlil etmiş və bu illərdə dövlətin mövcud sahədə qəbul etdiyi qərar və göstərişlər haqqında ətraflı məlumat verilmişdi.

Bakı Dövlət Universitetinin rektoru, akademik A.M.Məhərrəmovun təşəbbüsü ilə universitetin nəşriyyatında ilk dəfə olaraq Nəşriyyat Şurası yaradılmışdır. Bu Şuranın yaradılmasında məqsəd universitetin nəşriyyatında nəşr ediləcək çap əsərlərinin Nəşriyyat Şurası tərəfindən müzakirə edilməsi, yəni əsərin elmi səviyyəsinin, məzmununun, mövzuya tam uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi, çap əsərlərinin buraxılması üçün zəruri sənədlərin qəbulu, onun yoxlanması və s. məsələləri həyata keçirməkdən ibarətdir. Buna görə də, 1999-cu ildə universitetin müxtəlif elm sahələri üzrə tanınmış, görkəmli alimlərindən, professor və müəllim heyətindən ibarət Nəşriyyat Şurası təşkil edilmişdir. 1999-cu ildə yaradılan Nəşriyyat Şurasının ilk sədri, Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, tarix elmləri doktoru, əməkdar elm xadimi, professor A.Xələfov təyin edilmişdir.

Şuranın sədri A.Xələfov ayda bir, bəzən də iki dəfə Nəşriyyat Şurasının iclasını keçirir. Nəşr ediləcək müxtəlif növlü və tipli ədəbiyyatın, yəni dərslərin, dərslər vəsaitlərinin, monoqrafiyaların, proqram və metodik göstərişlərin əsaslı, ciddi müzakirəsini təşkil edir. Çap edilməyə layiq olmayan, sənədləri çatışmayan, qarşıya qoyulan tələblərə cavab verməyən əsərlər müəlliflərə geri qaytarılır və müəlliflərə tapşırıq verilir ki, yenidən yazı üzərində işləyəndən sonra Nəşriyyat Şurasına təqdim etsinlər. Nəşriyyat Şurasının sədri A.Xələfovun çox ciddi işgüzarlığı kitab nəşrində əhəmiyyətli, mühüm, faydalı nəticələrə gətirib çıxartdı. 1999-2009-cu illərdə nəşriyyatın çap məhsullarının araşdırılması göstərir ki, Nəşriyyat Şurası çox yaxşı işləmiş və dərin məzmunu, gözəl poliqrafik tərtibata malik olan dəyərli kitablar çapdan buraxılmışdır.